

tmamk hírlevél

2011 (V. ÉVFOLYAM) 11. SZÁM

www.tmamk.hu

*A kulturális
turizmus
helyzete és
lehetőségei
Tolna
megyében
2011.*

*(TANULMÁNY
A TOLNA MEGYEI
ÖNKORMÁNYZAT
SZÁMÁRA)*

Bevezetés

A megyei önkormányzatok elsődleges feladatkörévé 2012-től a megyék területfejlesztése válik. Minden eddigi, a Tolna megyei fejlesztéseket érintő vizsgálat és elemzés arra a megállapításra jutott, hogy Tolna megye gazdaságának és társadalmának egyik leghangsúlyosabb kitörési pontja a turizmus. A nemzetközi és hazai turisztikai tendenciákra irányuló felmérések alapján pedig a turizmus egyik vezető ágazata a kulturális turizmus, annak legtágabb értelmezésével (beleszámítva a konferencia- és a vallási turizmust is). Ezen a területen utoljára a PHARE Tükörprogram Terület- és Településfejlesztési Kutatócsoportjának jóvoltából 2004-ben készült szakmai részanyag, amely Tolna megye kulturális turisztikai kínálatát vizsgálta. Az akkori megállapítások és következtetések egy részét az időközbeni gazdasági változások felülírták, ezért kívánatos, hogy a Tolna Megyei Önkormányzat ezen a területen is előzetesen áttekintse a helyzetet és a lehetőségeket, hogy a 2012-től nyíló új feladatkörére megalapozottan felkészülhessen.

Tolna megye a turisztikai adottságok tükrében

A megyék mint közigazgatási területi egységek nem mindig feltétlenül egybeesnek a turisztikai tervezési térségekkel, mert hangsúlyos földrajzi adottságok (pl. Balaton, Tisza-tó, Dunakanyar stb.) okán a határok sokszor máshová helyeződnek. Magyarországnak ugyanakkor több olyan megyéje is van, amelynek közigazgatási területe egyben turisztikai vonzáskörzetnek is tekinthető. Ezek közé a megyék közé tartozik Tolna megye is. Ebből a szempontból vizsgálva a megye földrajzi helyzetét, Tolna megye turisztikai vákuumtérségnek bizonyul. Ha a turisztikai szempontból frekvenciáknak tekintett közeli térségeket számba vesszük, akkor ugyanis azt tapasztaljuk, hogy

1. Pécs a maga tágabb környezetével (Abaliget-Orfű, Harkány-Siklós, Villány),
2. a Balaton déli partja (annak háttérterületeivel),
3. Budapest (a Velencei-tavat és a Ráckevei-Dunát is magába foglaló tágabb agglomerációjával),
4. valamint az úgy nevezett „Puszta” (bugaci peremével)

egy olyan hozzájuk képest kínálati szegénységgel jellemezhető földrajzi terület fogynak közre, amelynek meghatározó magterülete éppen Tolna megye.

Tolna megye székhelye messze a legkisebb társai sorában. Nagyobb városi jellegű turisztikai centruma ennek a térségnek sohasem volt, és belátható időn belül nem is lehet.

A megye természeti értékeinek infrastrukturális hátterei közül

1. a kiterjedt (és részben nemzetközi hírű) vadászati területek,
2. a jó országos átlagú (több helyütt felbukkanó) termáladottságok, valamint
3. a (holtágaival és a Sió alsó szakaszával együtt) hosszúnak mondható saját Duna-szakasz

egyike sem ment át még olyan volumenű és befejezett fejlesztésen, amely a magas színvonalat jelentő vonzerőhöz elengedhetetlen lenne. (Valószínűleg azért sem, mert ezek esetében milliárdos nagyságrendek jelentenék a komplex fejlesztések kiteljesítését.)

A szőlészet és borászat koordinált és tudatos kiaknázásában a szekszárdi és a tolnai borvidéknek (és pincefalvainak, pincesorainak) is jelentős lemaradásai vannak a határos térségek versenytársainál (Villány, Hajós, Balatonboglár) tapasztalható komplex turisztikai szemlélettel szemben.

Előzőek alapján körvonalazható, hogy az ország viszonylagos közepén (egyetlen országhatár érintése nélkül) elhelyezkedő Tolna megye turizmusa rohamos fejlesztések mellett is legfeljebb lemaradása abszolút mértékének tartására lehet képes, versenyhátrányai gyors és látványos ledolgozására aligha.

Ezek fényében célszerű a várhatóan még hosszabb távon korlátozott fejlesztési forrásokat arra összpontosítani, aminek alapján a helyi sajátosságok (élükön a megye természet-, család- és kistelepülés-barát jellegével) és a figyelemkeltő kuriózumok meghatározott szerephez jutnak a komplex szemléletű turisztikai kínálati csomagokon belül. Az ezektől független infrastrukturális fejlesztések önmagukban nem jelenthetnek kitörést (lásd a hűgyészi kastélyszálló sorsát). Ugyanakkor a komplex fejlesztések sem hagyhatják figyelmen kívül, hogy Tolna megye mind szállás-, mind vendéglátóipari kínálatára, valamint a turizmust segítő közlekedési adottságai tekintetében is jelentős lemaradásokkal küzd.

Tolna megye a kulturális adottságok tükrében

Ebben a helyzetben megsokszorozódik a jelentősége annak, hogy a kulturális szférában halmozódik-e föl olyan adottság, amely akár önmagában, de főleg az előzőekkel közös csomagban komplex turisztikai vonzerőt képezhet. Turisztikai tervezés és fejlesztés, marketing és szolgáltatás szempontjából e téren a garanciát főleg az intézményesült formák és tartalmak jelenthetik viszonylagos állandóságukkal és kiszámíthatóságukkal. Tény, hogy Tolna megye intézményesült kulturális adottságait vizsgálva, részben hasonló vákuumtérsg-jelenségre juthatunk, mint az előzőekben. A turisztikai szempontból első sorban jelentős, aktív kulturális adottságok szinte ugyanazon a földrajzi térségen belül ritkulnak szinte a teljes hiányig.

Nincs a megyének klasszikus értelemben vett kőszínháza (a szekszárdi Deutsche Bühne Ungarn még a kamaraszínházi kategóriában is csak részben teljesíti az alapfeltételeket – pl. megfelelő színházi foyér), nincs kizárólagos funkciójú, ugyancsak klasszikus értelemben vett koncertterme és kiállítóterme (a Szekszárdi Művészetek Háza felújítása, majd felújítás utáni újbóli teljes beüzemelése 2011-hez képest várhatóan jelentős mértékben megcsúszik), nincs megfelelő kapacitású konferencia- és rendezvényterme (a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Ház sorsa hasonló a Művészetek Házához), nincs magas színvonalú szabadtéri előadótere, frekvenciált szabadtéri múzeuma. Nagyságrendileg Szekszárdon a (napjainkra megújuló) Vármegyeház és a (vidékiek közül egyedülként eredendően e célra épült és berendezett) Wosinsky Múzeum, Osorán a Vár jelenthetnek üde színfoltot, fenntartásuk és üzemeltetésük biztonságos megoldása esetén. Az előbbiekhöz járul még, hogy a megye közgyűjteményei tartalmilag is alig tudnak olyan kuriózumokkal előrukkolni, mint a közelebbi térségben Pécs vagy Szigetvár, az ország más tájain Eger vagy Visegrád, Pannonhalma vagy Zirc stb. Tolna megye közösségi közművelődési tereinek (művelődési intézményeinek) külleme és színvonala pedig alig néhány esetben megfelelő (ígéretes színvonaljavulás történt az idegenforgalmuk szempontjából fontosabb városok közül Tamásiban, községek közül pl. Bölcskén és Tengelicen).

Mindezek alapján sem szabad azonban lemondanunk arról, hogy az elsődlegesen kulturális vagy részint kulturális turizmus lehetőségeit fejlesszük. Vannak ugyanis a Tolna megyei kulturális szférának olyan intézményesült tartalmi, illetve ezekre épülő-építhető intézményes formái, amelyek akár mennyiségi, akár minőségi tekintetben a Tolna megye magvú földrajzi térséget pozitív értelemben egyedíthetik. Ezeknek a jelenségeknek a fényében a turisztikai fejlesztések terén jelentőséget kap maga a kulturális intézményrendszer (tárgyi és személyi feltételeivel), valamint annak szolgáltatásai, rendszeres kínálata, hiszen megfelelő tudatosság és komplexitás, hálózatosság és „csomagszemlélet” esetén ez az intézményrendszer és kínálata válhat a megye turisztikai tervezésének és fejlesztésének húzóerejévé is.

Tolna megye fő kulturális egyedisége:

néprajzi gazdagsága és szervezett hagyományőrzése

A Tolna megyei kulturális élet egyediségének legfőbb tényezője a megye teljes társadalmának hagyományőrző készsége és képessége, valamint az ennek alapján felgyülemlett élő néprajzi gazdagsága. A néprajzi gazdagság és az autentikus állapotában megőrzött hagyomány olyan népművészeti tevékenységnek teremti meg az alapját, amely egyelőre nagyon nagy fokban mentes a folklorizáló biznisztól. Ugyanakkor a megyének akár a dal- és tánckincse, akár a díszítő és kézműves kultúrája az idelátogatók számára önmagukban is vonzerőt jelenthetnek. Az egyes népművészeti ágak (akár az előadó-művészetiek, akár a tárgyi alkotóművészetiek külön-külön, de teljes körben együtt is) ráadásul olyan szerves szimbiózisban élnek a megye több tucatnyi településén, ami lehetővé teszi a sokágú és komplex kínálat megteremtését.

A tárgyi és népi szellemi örökség látogatható emlékhelyeinek száma Tolna megyén belül viszonylag magas az országos átlaghoz képest, bár ezen belül a színvonal különbségei olykor jelentősek. Közel három tucat a tájházak, tájszobák és tájegységi gyűjtemények száma, sűrűségük domináns a völgyeségi és sárközi tájegységen belül. Ezekhez társul néhány helytörténeti múzeum, illetve helytörténeti gyűjtemény. A nagy múzeumok közül mindháromnak (Szekszárd, Paks, Bonyhád) jelentős saját néprajzi gyűjteménye, anyaga van. Egy-két településen ez a hálózat egyedi gyűjtőkörű múzeummal egészül ki (pl. Nagydorog: kalap és sipka, Decs: baba, Szekszárd: mézeskalács stb.). *A hálózat földrajzi kiterjedtségét lásd az 1. sz. mellékleten!*

Az úgy nevezett hagyományőrző népzenei és néptáncos mozgalom egyik fő hazai bástyája Tolna megye. Az előző évtized statisztikai alapján 300 fölötti a tudatos népi hagyományőrző tevékenységre épülő előadó-művészeti (népdal-, népzenei és néptáncos) csoportok száma (külön kezelve egy-egy településen a korosztályok szerinti csoportokat). Másfél ezret közelít az ezekben a csoportokban rendszeres tevékenységet folytatók száma. A megyén belüli és azon túli bemutatóik évenkénti száma pedig közelíti a fél ezret, amivel jelentős tényezői a Tolna megyei kulturális életnek. Nagyfokú e csoportok intézményesültsége is, közel a települések felén hoztak létre egyesületet vagy alapítványt. Számos olyan községben is magas színvonalú kulturális életet gerjesztenek, ahol a helyi kulturális infrastruktúra színvonala messze elmarad a csoportok által képviselt minőségtől. A különféle nagytársági, országos és nemzetközi minősítéseken és fesztiválokön a megyét képviselő csoportok rendre kiemelkedő teljesítményt nyújtanak és a legjobbak között szerepelnek. (Akár közvetett turisztikai marketingként is felfogható e csoportok rendszeres külföldi meghívása – olykor a kontinens határán túlra is.)

A tárgyalgató népművészet területén is nagyszámú tagsággal több körben, illetve egyéni alkotóként is sokan működnek jelentős tevékenységgel. A megye külön erőssége e téren azonban főleg az, hogy a szakma csúcsát jelentő 120 főnyi kézműves és népművész „elit” nagyon erős (szinte kamarai vagy céhes típusú) megyei egyesületbe tömörül, közösen zsúriztet, állít ki, illetve szervez népművészeti vásárokat és értékesítéseket. (Rendszeresen magas színvonalú részvételük a Budai Várban a Mesterségek Ünnepeén ugyancsak Tolna megye vonzerejének közvetett népszerűsítője.) Az egyesület tagjainak nagyobbik fele műhelyben fogadóképes bemutatókra és/vagy foglalkozásokra. Öröndetes, hogy ahol a népi előadó-művészeti tevékenység erős, ott általában több alkotói ágban is található népi iparművész vagy kézműves is. Tolna megyében a fazekasság, a faragás, a népi ékszerkészítés (főleg gyöngyfűzés), a bőrművesség, a szalaszanyag-fonás (vessző, szalma, gyékény, csuhé), a szövés, valamint a hímzés terén országosan kiemelkedő nagyszámú alkotás készül évről évre. (Megjegyzendő, hogy az ország még működő néhány képfestő műhelye közül kettő: a tolnai és a dunaföldvári esnek a megyébe. Ezeket kivéve alig jellemző az iparszerű háttér vagy technológia, egyenletesen nagy az egyedi tervezés és kivitelezés aránya és jelentősége.) A rendszeres foglalkozások és árusítások mellett nem lebecsülendő az e téren évente falakra, paravánokra kerülő sok kiállítás sem, amelyek megfelelő nívó esetében önmagukban is jelenthetnek turisztikai vonzerőt.

Tolna megye kulturális többlete: néprajzi gazdagságának multikulturális etnikai színessége. Noha a megye a legkisebbek közé tartozik, néprajzi tájegységek és jelleg tekintetében sokszínű és összetett.

A szűkebben vett szekszárdi vonzaskörzetben országos hírű a Sárköz (Őcsény, Decs, Sárpilis, Alsónyék – Pörböllyel – és Bába), valamint a két „szigetjelenség”: Bogyiszló és Sióagárd nagy fokban egyedi adottságaikkal. Földrajzilag távolabbról csatlakozik a református Duna mente felső szakasza (mindenek előtt Madocsa). Tolna megye másik felén egyre több hagyománya feltárásával pedig már definiálja magyar néprajzi önállóságát a Kapos mente is. A néprajzi gazdagság összetettségének fő eleme azonban az a multikulturális jelleg, amelyet a megye az idők folyamán ide települteknek köszönhet. Maradtak némi nyomai a rác jelenlétnek is (Medina, Grábóc), de mindennél erősebb az úgy nevezett sváb hatás. 2010-ben Tolna megye településeinek 30 %-a vállalta, hogy a német nemzeti kisebbségi hagyományőrzésben intézményes szerepet játszik (közülük kiemelhetők pl. Mórág, Györköny, Németkér községek, Nagymányok és Gyöngyös „minivárosok”, valamint Szekszárd, Bonyhád, Paks és Bátaszék stb.). Öröndetes, hogy a települések mintegy 20 %-án a roma közösség is folytat kisebb-nagyobb mérvű hagyományőrzést, amiben élenjárók a beások, de a többi cigány népcsoport is igyekszik e tekintetben felzárkózni.

Tolna megyei néprajzi specialitás, hogy kicsiben szinte az egész Kárpát-medencei magyar népiség itt, e tájon is összesűrűsödik, hiszen a németek kitelepítését követő bukovinai székely, illetve felvidéki áttelepítések következtében távolabbi magyar néprajzi területek örökségei is közvetve honossá válhattak. Főleg a Völgyességben a székelység egy-két kivételtől eltekintve szinte már-már a németekével vetekedő kulturális erő (kiemelhetők pl. Izmény, Aparhant, Tevel, Kisdorog, Kakasd, Zomba, Hőgyész községek, valamint Bonyhád stb.). A felvidéki hagyományok őrzése a legszínvonalasabb Bátaszéken.

Az egykori szűkebb hazával mindmáig fenntartott kulturális és közösségi kapcsolatok önmagukban is lappangó turisztikai lehetőséget rejtnek. A közös európai tér ereje és a keleti régiók lassú felzárkózása elindít egy fokozatos kiegyenlítődést az eddig viszonylag egyirányú – főleg kifelé ható – érdeklődésben. (Az ezen a téren ápoltnak nemzeti kapcsolatok fő letéteményese a Bukovinai Székely Szövetség.)

Nem pusztán kulturális tényező, de itt is érdemes számba venni, hogy a kitelepített németek Németországban élő leszármazottai számára közvetlen őseik német néprajzi sajátosságai (és nyelvhasználati különösségei) az anyaországban ma már tetten érhetetlenek, Tolna megye több településén viszont szinte érintetlen állapotokban felidézhetőek és láthatóak-hallhatóak.

A speciális kisebbségi, etnikai és néprajzi csoportok civil szerveződései nagy intézményes erőt jelenítenek a kulturális vonzerő felismerésében és fejlesztésében.

Voltaképpen inkább kulturális, sem mint közhatalmi tényezőnek tekinthetjük a megye területén működő nagyszámú kisebbségi önkormányzatot is

Nem véletlen, hogy attraktív kulturális vonzerőt tekintve a rendezvények tekintetében Tolna megye sajátossága a népi kultúrára épülő nagyrendezvényi formák bősége. Ezek zöme azonban tágabb nagytérségen belül is kevésbé versenyképes.

A helyi adottságokat a legintenzívebben kiaknázó összetett folklór tartalmú rendezvények az úgy nevezett falunapok, népnepélyek, búcsúk stb. Ezek évi összes száma több mint másfélszerese a települések számának. Zömük általában mikrotérségi belső turizmust indukál, de több községi rendezvény, valamint főleg a városiak ebben a kategóriában esetenként országos figyelmet szereznek, illetve nemzetközi vonatkozásban is szerepet játszanak.

Sajátos rendezvénytípus a népművészeti vagy folklór tábor, amely kifejezetten turisztikai jelenség. Ebben a körben azonban – főleg az infrastruktúra fejlesztésének elmaradása miatt – évről évre volumencsökkenés figyelhető meg. Holott országos tendencia, hogy főleg gyermekek és fiatalok, esetenként teljes családok igénylik ezt a formát, amiből más megyékben fokozottan profitálnak is.

A folklór tartalmú rendezvények sorában a legjelentősebb idegenforgalmi vonzerőt az úgy nevezett fesztiválok képviselik. (Hivatalos szakmai kritériumok alapján egy fesztivál programjai időben legalább három napra terjednek ki, és a rendező településen több helyszín között is megoszlanak, tartalom és forma tekintetében művészetileg összetettek. Amennyiben a rendezés térségi, akkor a több napos megvalósítás változó helyszínei jelenthetnek naponta más és más települést is. Ezek szerint azonban a falunapok, egyszerűbb városi ünnepek akkor sem minősülnek szakmailag fesztiválnak, ha a rendezők a programot így nevezték el.)

A szakmailag is fesztiválrendezőnek tekinthető települések földrajzi kiterjedtségét lásd a 2. sz. mellékleten!

A kiemelt települések sorában a megye nyugati felén fekvők (Dombóvár, Tamási, Simontornya, Ozora) nagy részben, a megye keleti feléről a két legnagyobb város (Szekszárd, Paks) részben a nem folklór vagy nem tisztán folklór tartalmú rendezéseikkel is kitűnnek. Ugyanakkor tény, hogy a kulturális potenciál – nemcsak az itt vizsgált rendezvények vonatkozásában, hanem minden más tekintetben is – alacsonyabb a dombóvári vonzáskörzetben. (Ez utóbbi azt is jelenti, hogy ebben a térségben a helyi termál adottságokat kiteljesítő „csomagszerűség” főleg csak szomszéd megyei részvétellel – pl. bikali reneszánsz élménybirtok – valósítható meg.)

A fesztiválszerű nagyrendezvények sorából kiemelkedik a megyei rendezésű nemzetközi Duna-híd Folklórfesztivál (mint a Duna Menti Folklórfesztivál Tolna megyei jogutódja – az utóbbi években Szekszárdon, Sióagárdon, Bogyiszlón, a sárközi falvakban és Bátaszéken, illetve északabbra Dunaföldváron, Bölcskén, Madocsán, Dunakömlődön, valamint a nemzetiségi települések közül Nagymányokon és Györkönyben), a szekszárdi Pünkösdi és Szüreti Fesztiválok, illetve Szent László-napi hétvége, valamint a bonyhádi rendezésűek (élükön a nemzetközi Bukovinai Székely Találkozóval). Helyi gazdasági vagy szabadidős sajátosságok gyakran képezik a hasonló rangos eseményeknek a témáját (pl. Bonyhád a tarka marha, Tamásiban a ló, Bátán a keszeg stb.).

Tolna megye fő kulturális versenyhátránya:

a „magas kultúra” helyben másodlagos szerepe

Az úgy nevezett magas kultúra megalapozói

1. a történelmi emlékhelyek, műemlékek, múzeumok,
2. a színházak, koncerttermek, galériák,
3. a helyi tudományos műhelyek és felsőoktatási centrumok,

amelyek tekintetében Tolna megye adottságai igen szegényesek.

Az általában vonzerőt jelentő kőtárak, romkertek, régészeti lelőhelyek tekintetében kiemelkedően atraktív kínálat gyakorlatilag nem található.

A bölcseki kőtár, a dunakömlődi római őrtorony maradványai és rekonstrukciója, a bátaszéki romkert, valamint a szekszárdi Vármegyeház udvara nyújtanak az idegen látogató számára olyan érdekességeket, amelyek más kínálattal „összecsomagolva” e téren jelentősebbnek tekinthetők. A lengyeli őskori ásatások helyszínéről mindez már nem mondható el.

A három történelmi kővár közül a legkiesőbb ozorai a volumenében országos jelentőségű, az egyéb úti céllal jóval könnyebben köthető simontornyai és dunaföldvári várak önmagukban alig átlagos történelmi élményt kínálnak több vidéki – köztük dunántúli – vár sorában.

Építészeti szempontból jelentősebb kastélyépületek főleg Lengyelen, Hőgyészen, illetve Tengelic külső területein találhatóak. Ugyanakkor egyikük sem rendelkezik az épületbelső olyan többlettel, ami önmagukban e kastélyokat vonzerővé tehetné. A kastélyszállóvá fejlesztett hőgyészi épület szállásnyújtó funkciójának csődje ezt az objektumot eleve kizárja a tágabb érdeklődésből, a tengeliciek esetében pedig a tulajdoni viszonyok nehezítik a közkincként való számbavételt.

A kevés múzeum közül a szekszárdi mutatja egy korszerű, a látogatóinak interaktív jelenlétet biztosító és volumenében is jelentős, kínálatában komplex és kellően összetett tartalmú intézmény képét. A Wosinsky Múzeum székhelyépületéhez méltó színvonalon társulhat az egészen közeli jövőben az ugyancsak egészen modern múzeumi funkciókat is kapó szekszárdi Vármegyeház.

Szegényesek a megye adottságai a műemléki védelemben vont objektumok tekintetében is. Az e tekintetben nagyobb számú templomépület körében építészeti és művészeti jellege miatt igazán országos jelentőségűnek mondható alig van. Műemlékeink körében legrangosabb építészeteink valamelyike jó szerével az e tekintetben kiemelkedő szekszárdi Vármegyeház esetében nevesíthető. Önmagában Szekszárd városa sem tekinthető az ország műemléki városcentrumait adó települések méltó társának. Tolna megye összességében számított műemléki tömegét legalább jó tucatnyi hazai vidéki város műemlék-együttese térben koncentráltan egymagában meghaladja. *A történelmi emlékhelyek és objektumok földrajzi kiterjedtségét lásd a 3. sz. mellékleten!*

Ezt az aspektust összegezve, a kulturális turizmust alapozó városképről vagy településképről Tolna megye területén gyakorlatilag nem beszélhetünk.

Világszerte a kulturális turizmus állomáshelyeinek számítanak a kiemelkedő irodalmi, zenei és művészeti emlékhelyek. Tényként kell azonban kezelnünk, hogy ezek fontossági sorrendjét a turizmus szempontjából nem az adott területek tudományos értékelései szabják meg, hanem a köznapi átlagműveltséghez erősebben köthető személyek és alkotások szerepe. Ilyenek az alapvető tananyagok élményszerűen el-sajátítható részei és adalékai, ilyenek a nagy kerek évfordulók kapcsán kiemelt jelentős alkotók.

Tolna megye irodalmi hagyományai volumenükben meghaladják az együttesen kezelt zenei és művészeti hagyományokét. Ugyanakkor az előző kritériumok szerinti fontosság tekintetében a számuk már erősen lecsökken.

Eleve túlzóan helyi jelentőségűek csak Sztárai Mihály (Tolna), Tolnai Lajos (Györköny, Gyöngyös), Vas Gereben (Füred) vagy éppen Pákolitz István (Paks). A megyei humán értelmiség minden érzelmi tiltakozása ellenére el kell fogadnunk továbbá, hogy Mészöly Miklós, Baka István, Lázár Ervin irodalmi jelentőségük és műveik színvonala ellenére sem részei a hétköznapi érdeklődésnek, és ebbe a körbe valójában sajnos Ilyés Gyula és Babits Mihály is a legtöbb vonatkozásban beletartoznak.

A legközkeletűebbek közül Vörösmarty csak életrajzi alapon köthető (Bonyhád, Pincehely), mert itt született művei a hétköznapi átlag élményévé ma már nem tehetők. Petőfi élményszerű Tolna megyeisége az általános iskolai alapanyagba tartozó „négyökrös szekér” jóvoltából lenne megragadható, amihez viszont nagyobb mérvű, projektszerű fejlesztésre (eseményrekonstruáló produkciós készségre) lenne szükség. A hozzá köthető emlékek jóvoltából a Tolna megyei Mezőföld térségében a földrajzi egybeesés okán egy komplex Petőfi-Illyés-Lázár tantúra (Kölesd-Sárszentlőrinc-Pálfa-Ozora) akár népesebb érdeklődést kiváltó színvonalra is fejleszthető. Ugyancsak az ifjúság körében kínálkozik a Fekete István-emlékhely (Dombóvár) hatékony népszerűsítésének lehetősége, amihez azonban a hagyományos stílusú irodalmi múzeumi mentalitást nagyon interaktív, komplexen irodalombarát-természet- és környezetbarát szemléletű kínálatnak kell felváltania. A leginkább kiaknázható – nemzetközi jelentőségűvé is tehető – irodalmi motívumunk Garay János obszitos. A krónikus hazudozó (Háry János, Münchhausen báró) és a hivatásszerű lóvátévő (Till Eulen-spiegel, Naszreddin Hodzsa) vándormotívumainak közös kulturális kultusszá tétele a legkomplexebb és nagy interaktivitást biztosító megjelenési formákban egészen egyedi irodalmi emlékhellyé tehetné Szekszárdot. Az ilyen típusú sikerre esélyes projekt azonban költséges lenne.

Művészeti emlékhelyeink javarészt lokális jelentőségű gyűjteményekhez és hagyományanyagokhoz kötődnek, ezek csak sokadlagos kiegészítői lehetnek egyéb vonzerőknek. A zenei emlékhelyeinket felrangosító alakok mindketten világhírűek, ám Iregszemcse és térsége egyelőre nem tud mit kezdeni a környékbeli Bartók-gyűjtés emlékével, Liszt szekszárdi aktualitásai pedig gyengék az életmű egészét tekintve, azaz mindkét esetben inkább tágabb programcsomagokhoz társított hívószóként lenne használható a nevük. Az énekes Sárdi János emlékének őrzése inkább lokális jelentőségű. (Liszt Ferenc esetében sajátos lehetőségként kínálkozik az általa is látogatott Vármegyeház-épület udvarára kiszámítható programsorozatként telepíthető – a Szekszárdi mise című művét akár rendszeresen repertoáron tartó – hangversenyek tervszerű rendezése.) *A Tolna megyei kulturális közkinccs fő irodalmi, zenei és művészeti emlékhelyeinek földrajzi kiterjedtségét lásd a 4. sz. mellékleten!*

A magas kultúra ágaiban az irodalmi, zenei és művészeti emlékhelyeink viszonylagos szegényességét részben ellensúlyozhatná a minőségi színházi előadások, a nívós komolyzenei hangversenyek, illetve a figyelemkeltő művészeti kiállítások rendszeres, térben és időben jól kiszámítható sora. Tolna megye lemaradása azonban turisztikai szempontból ezen a téren is tetemes.

Bár Tolna megyében található Magyarország első (és azóta is legjelentősebb) nemzetiségi kőszínháza, a szekszárdi Deutsche Bühne Ungarn, amely évadonként átlagosan legalább három bemutató nyomán képes akár töbttucatnyi előadásra is, és repertoárján rendre szerepel gyermek-, zenés darab és klasszikus drámai alkotás, továbbá rendszeresek a főleg német nyelvterületről érkező vendégjátékok is, ugyanakkor épülete adottságai szerint az intézmény csak kisebb kamaraszínháznak tekinthető a mindössze 80 fős befogadó-képessége és a viszonylag szegényes közönség-kiszolgáló infrastruktúrája miatt. Az átlagosnál némileg jobb színvonalú hangversenytermi élmény nyújtására kizárólag a Szekszárdi Művészetek Háza volt képes, épületének elhúzódó és bizonytalan kimenetelű felújítása és újraindítása miatt azonban ezen a téren a megye helyzete a korábnál is reménytelenebbé vált. Ugyanez, utóbbi intézmény folytatott a szakma által országosan elismert művészeti kiállítás-politikát, amelynek megvalósítás az előzőek alapján ugyancsak szünetel, a többi városi önálló galéria (Paks, Tamási, Dunaföldvár) kínálata színvonalában ettől általában elmarad. *Tolna megye e téren sanyarú helyzetét illusztrálják a 4. és az 5. sz. mellékletek egyes adalékai is.*

A közművelődési intézményhálózat egyéb rendszeres színpadi, koncert- és kiállítói kínálatai (olcsóbb tájéltatások, koncepció nélküli ad hoc tárlatok stb.) komoly turisztikai vonzerőt még belföldi vagy legszűkebb megyei vonatkozásban sem igazán képviselnek, főleg ezen intézmények elavult tárgyi feltétel-rendszere miatt, ami a megfelelő produkciókat távol tartja. A probléma legőszintébb megközelítése esetén azonban nem hallgathatjuk el azt sem, hogy nem önmagában csak a tárgyi feltételek hibáztathatóak, hanem sokszor a személyi feltételek is. Végezetül pedig a kínálatra hatást gyakorló helyi döntéshozók átírányítható szabad források esetén politikai érdekből inkább a tömegrendezvények és a médiavezérelt kulturális ipari programok fejlesztését támogatják.

Tolna megye turizmusa a „szűkebben értelmezett” kultúra „mellékvezein”

A kulturális turizmusnak részint alkotóeleme is lehet, részint azt kísérő tényezőként segítségül hívhatja a tudományos, szűkebben konferencia-turizmus. Ennek háttérében világszerte rangos tudományos műhelyek és felsőfokú oktatási intézmények állnak. *Megyei szerepüket az 5. sz. melléklet egyik vonatkozása szemlélteti.* Tolna megyének a felsőoktatás berkeiben megnyilvánuló tudományos kapacitása országos összehasonlítás szerint elenyésző. E tekintetben a fejlesztési irányokat eleve meg fogja határozni a magyar egyetemi-főiskolai rendszer kényszerű újra strukturálása.

A hazai tudományok adott ágaiban kiemelt jelentőségű kapacitás és produktum elsősorban az atomenergia műszaki elméleti alapjai tekintetében jut Tolna megyére. Másodlagos lehetőségeket kínálnak az orvostudományi, illetve egyes részterületeiken az agrártudományi és – a közgyűjteményi műhelyek jóvoltából – a történettudományi szervezeti és személyi adottságaink.

A kulturális turizmussal átfedésben lévő, illetve azzal közvetlenül érintkező turisztikai ágak másik kiemelkedő válfaja a vallási turizmus. Ebben a tekintetben az elmúlt egy-két év előkészítő munkája alapján Tolna megye délkeleti része előtt új távlatok is megnyílnak, amelyek – tekintve a vallási turizmus világméretű előretörésének tendenciáját – akár jelentősebb reménnyel is kecsegtetnek.

A Magyar Zarándokút Egyesület azzal a fő céllal alakult, hogy létrehozzon egy, a spanyolországi El Camino-hoz hasonló, hálózati jelleggel működő, a hazai kulturális hagyományokon alapuló Magyar Zarándokutat. Az elkészült terv szerint 2011-től a Magyar Zarándokút észak-déli irányban hazai szent, különleges kisugárzású helyeket érint, Esztergomból Máriagyúdra vezetve. Az út szakaszai megegyezhetnek majd a lengyel Czeszochowa és a boszniai Medjugorje közé tervezett nemzetközi Mária út magyarországi szakaszával. Megyénk a fejlesztés egyik élvezője.

A zarándokúton a Dunán át Tolnába érve az első – még közös – pont Szekszárd. Innen két irányban is eljuthatnak a zarándokok Máriagyúdra. A bátrabbakra, több megpróbáltatást vállalókra a Mecsek vár, ők (a szerb ortodox búcsújáró helyen, Grábócon, valamint a hazai német búcsújáróhelyen, Cikó-Máriaszéplakon át) Ófalu fele haladhatnak tovább. A másik lehetőség Bátaszék és Bata érintésével Mohácson át visz a célba. Tolna megye a projektben ezen három településével szerepel. Szekszárd mindenképpen, a bátaszéki cisztercita romkerttel övezett templom, illetve a bátai Szent Vér templom a lankásabb utat keresők számára. A zarándokok a vallási emlékeken kívül, illetve a lelki gazdagodás igényén túl nyilván érdeklődéssel fordulnak a helyszínek tágabb helytörténeti-honismereti kincsei felé is. *A helyszínek földrajzi elhelyezkedését az 5. sz. melléklet mutatja.*

A zarándokút egyben a megyei templomépítészet legjelentősebb objektumait is érinti. Közülük külön kiemelésre méltó a szerb ortodox grábóci egyházi épületegyüttes a templombelső műkincseivel és a kálváriával együtt. (Megfelelő fogadó körülmények – pl. előzetes bejelentkezés nélküli látogathatóság, korszerű parkolóhely, színvonalas vendéglátó kínálat, a higiéniai igények nívós kiszolgálása stb. – megteremtése esetén nemzetközi vonatkozásban is vonzó idegenforgalmi helyszínt lehetne kialakítani. Helyi és megyei fejlesztési szándékok hiányában a tulajdonos egyház erre önmagában nem képes.)

A különleges kulturális-művelődési tartalmakat kínáló helyszínek között számba kell vennünk a természeti-környezeti és műszaki-technikai bemutatóhelyeket, látnivalókat, emlékhelyeket és képződményeket is. *A témakört összefoglaló térkép a 6. sz. mellékleten látható.*

Természeti-környezeti vonatkozásban országszerte látogatottak az arborétumok, valamint a természet- és tájvédelmi területek bemutató centrumai. Eredendően arborétum funkciójú park Tolna megyében lényegében nem található, de az ireszemcsei, lengyeli és tengelici kastélyparkok megközelítő élményt kínálnak a szelíd turizmus kategóriájában. Vadspark szerű bemutatóhelyként elsősorban a Tamási és Gyulaj közötti Gyulaji-erdőt kell említenünk különleges hazai kuriózuma (dámvad) miatt, valamint az országos hírvű Gemenci-erdőt szekszárdi, illetve pörbolyi bemutató centrumaival (valamint a kettő közötti erdei kisvasutazás vagy sétahajózás lehetőségével). A Mecsek Tolna megyei nyúlványai a váraljai parkerdőben érhetők el, amely kedvelt turistaközpont. Egészen speciális kínálatot nyújtanak egyes magánkezelésű egzotikus növénygyűjtemények (pl. Zombán a trópusi növényeké, Várongon a kaktuszoké).

Természeti környezetbe ékelt specifikum a turizmus szempontjából az úgy nevezett pincefalu is. A szakmai kategorizálás a pincefalut a pincehegyek és pincesorok elé helyezve építészeti, gazdasági és kulturális különlegességként írja le ezt a kategóriát. Az országos besorolás szerint pincefalu-minősítésű Győrköny, Bölcse, Paks és Sióagárd ilyen funkciójú külső településrésze. Ezen túl természetesen tucatnyi további település pincehegye vagy pincesorra jelentős még.

Műszaki-technikai vonatkozásban néhány ipari műemléknek, megőrzött objektumnak csak a lokális kínálatot kiegészítő szerepe van. Feltétlenül kiemelendő azonban országos (akár nemzetközi) jelentőségű objektum: egyfelől a Paksi Atomerőmű, másfelől pedig a bátaapáti „atomtemető” bemutató központjai. Ezek fontosságát napjainkban az is felfokozza, hogy Magyarország hosszabb távon sem nélkülözheti saját atomenergiáját, illetve atomerőművének fejlesztését. Az atomenergiával kapcsolatban világszerte felerősödő ellenszenv időszakában ilyen körülmények között nagy szerepe lehet a „megnyugtató” ismeretterjesztésnek és tájékoztatásnak. Tolna megye kulturális turizmusának tervezésekor ezt a fontos tényezőt sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

Végezetül számba vehetők a megyében működő önkormányzatok, gazdasági és társadalmi szervezetek, civil közösségek külkapcsolatai is, amelyek körében a kulturális turizmus fejlesztésének különleges lehetőségei rejtőznek. Ebben a dimenzióban azonban még elemző felmérésekre lenne szükség a valóban működő kapcsolatok iránya, jellege és tartalma tekintetében.

Összefoglalás

Világméretű jelenség a turizmus szabadidős tevékenységek közötti térnyerése. Világméretű jelenség eközben a magas- vagy elit- (újabb nevén a szimbolikus) kultúra térvesztése a tömeg- (újabb nevén a köznap) kultúrával szemben.

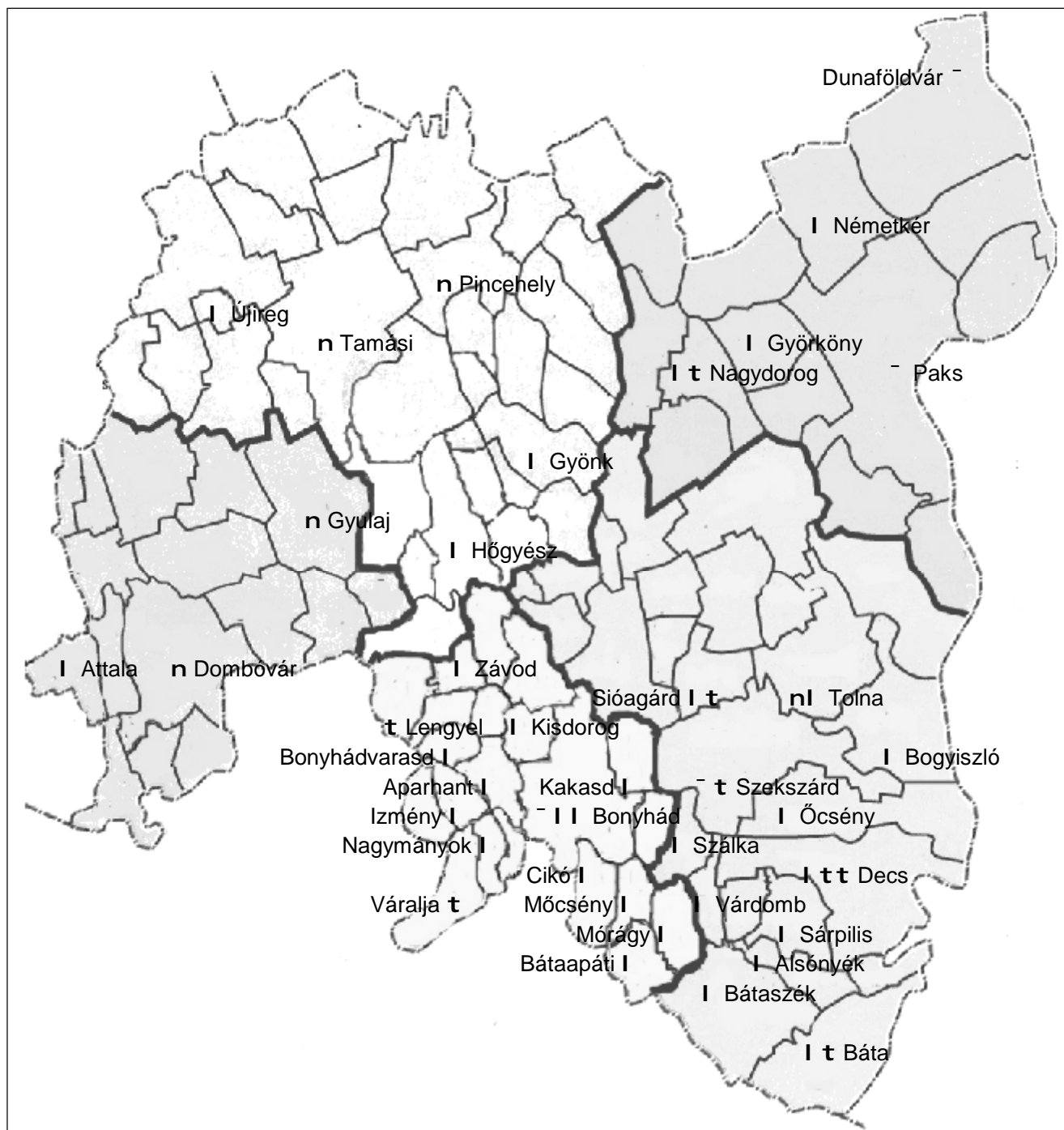
Napjaink turistáinak szokásait mérve: a rekreációs célzatú utazásokat részarányban közvetlenül az ismeretszerző, a kulturális élményt szerző utazások követik. Ha valaki útra kel, akkor bármilyen más cél vezérli, szinte mindig fordít az illető az „idegenbeli ismeretszerzésre” is időt. Magyarán ismerkedik egy idegen kultúra világával (a kultúrát itt természetesen a legtágabb értelmezése szerint értve). Ám nem ritkán az elsődleges cél maga a kultúra, annak különleges eseményei, egyéni érdeklődésnek megfelelő programjai. A hétköznapi turistát legnagyobb volumenben akár pihenése vagy hivatalos útja mellett, de akár ezek előtt vagy helyett is főleg a saját kultúrától való eltérések, a helyi kulturális sajátosságok, kuriózumok kutatása, a beleélés más kultúrák attitűdjeibe, az idegen népek, idegen helyek, tájak szellemi örökségének megismerése is ösztönzi.

Ezeknek a tendenciáknak a felerősödésével párhuzamosan nem hagyható figyelmen kívül, hogy

- az ismeretek szerzése, ezáltal átadása során is fokozatosan lecsökken a verbalitás szerepe,
- megnő a többcsatornás (internetes, elektronikus médiából táplálkozó stb.) információszerzés jelentősége,
- az ismeretek forrásai ezáltal nagymértékben kibővülnek,
- eközben egy javarészt „ellenőrizetlen” ismeretanyag is digitalizálódik és a világhálóra kerül,
- megnő az érdeklődés és ezáltal az elvárás az interaktivitás iránt,
- a rekreáció (pl. játék) nem válik élesen külön a tudásgyarapítástól,
- az ismerettartalmak között felértékelődik a különleges és szokatlan szerepe,
- az egyes életkori, szakmai, műveltségi stb. rétegek igényei között markáns különbségek vannak,
- ugyanakkor a működő családok minden korábbinál inkább az egységben való szolgáltatás-igénylést helyezik előtérbe.

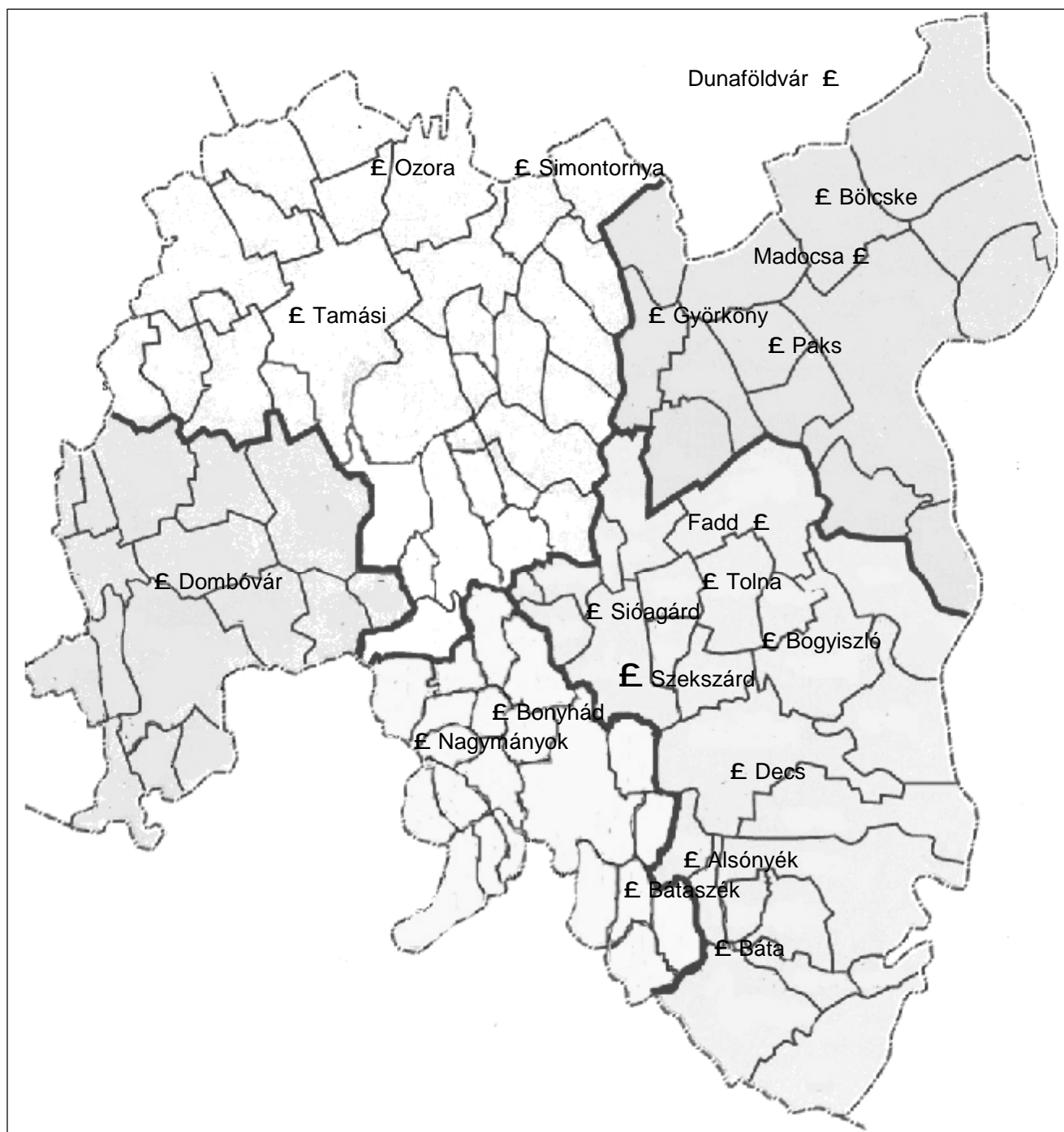
Egyidejűleg a korszerű turisztikai szakmaiság fő jellemzőjévé világszerte a desztinációs szemlélet kezd válni. A terület fejlesztői és tudományos háttére ezt már nálunk is felismerte, sőt a szükséges változásokat ígéretes pályázati rendszerrel fel is kívánta gyorsítani, ám úgy tűnik, hogy – főleg a szükséges humán erő gyengeségei miatt – egyelőre maradt a nemes szándék.

A Tolna megyei kulturális közkincs fő néprajzi emlékhelyei

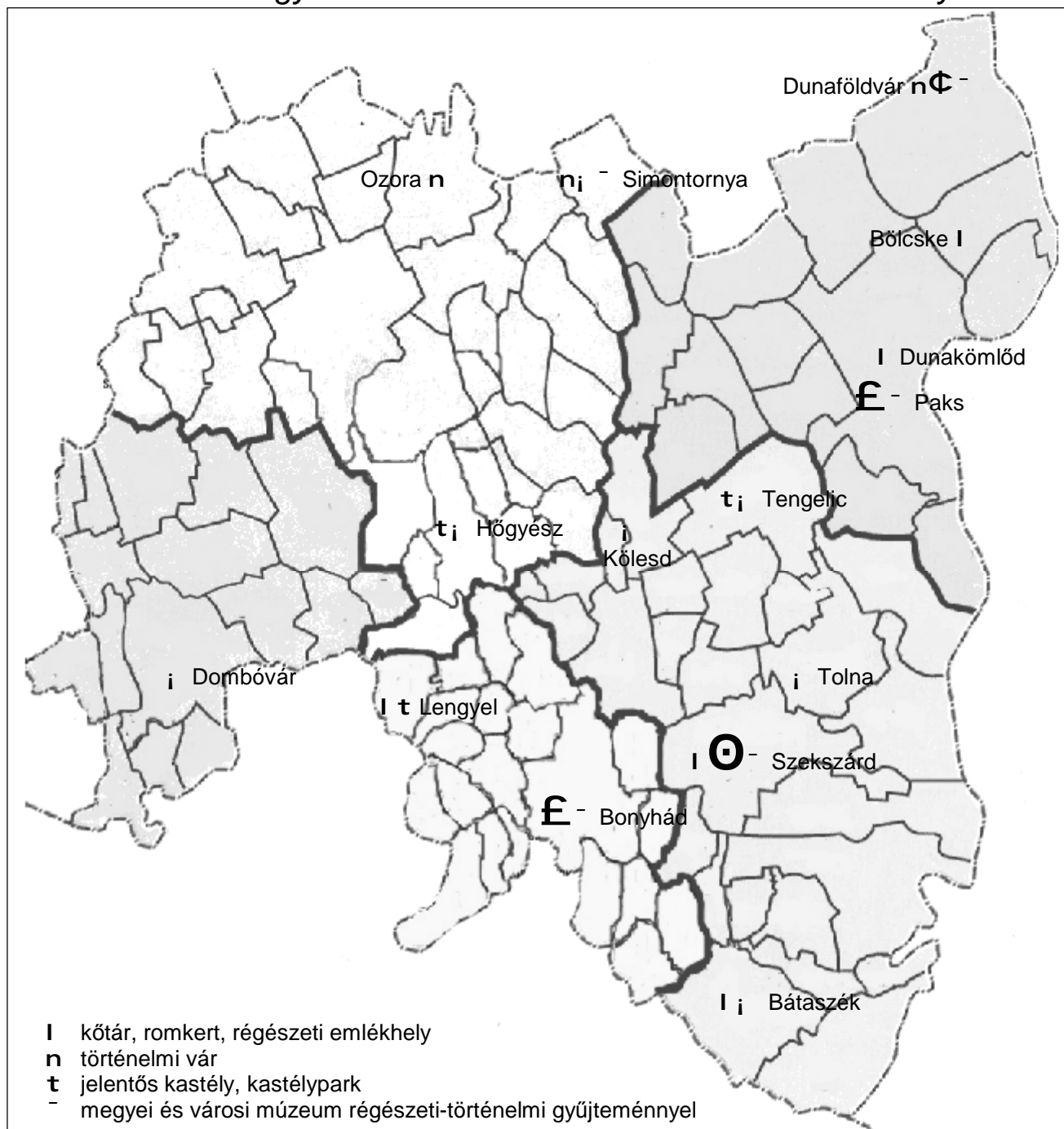

- I tájház, tájszoba, tájegységi gyűjtemény
- n helytörténeti múzeum, falumúzeum, helytörténeti gyűjtemény
- t egyedi gyűjtőkörű falumúzeum
- megyei és városi múzeum néprajzi gyűjteménnyel, népművészeti galéria

A Tolna megyei jelentősebb fesztivál- és nagyrendezvényi helyszínek

A Tolna megyei kulturális közkincs fő történelmi emlékhelyei

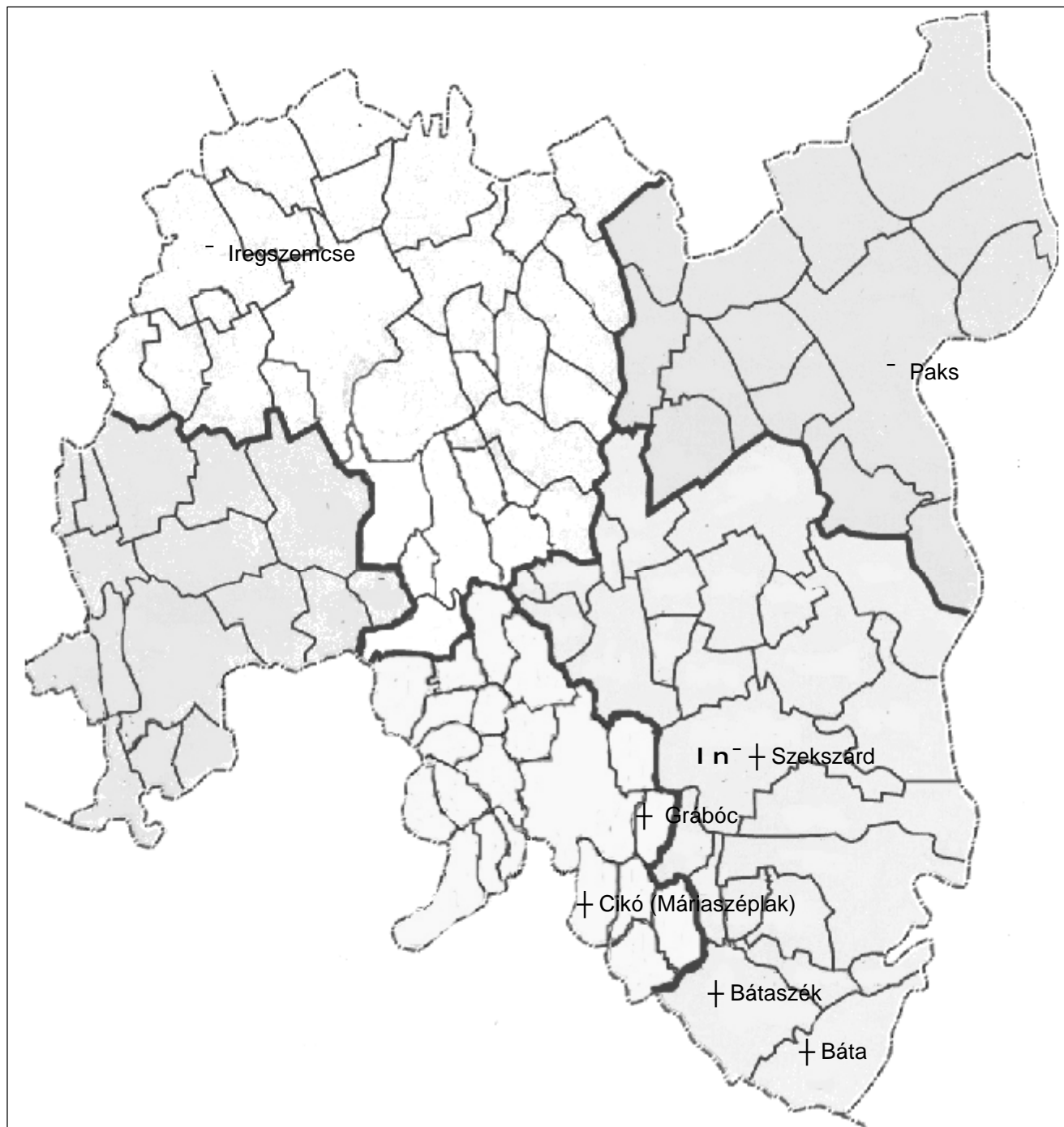

*A Tolna megyei kulturális közkincs
fő irodalmi, zenei, művészeti emlékhelyei*

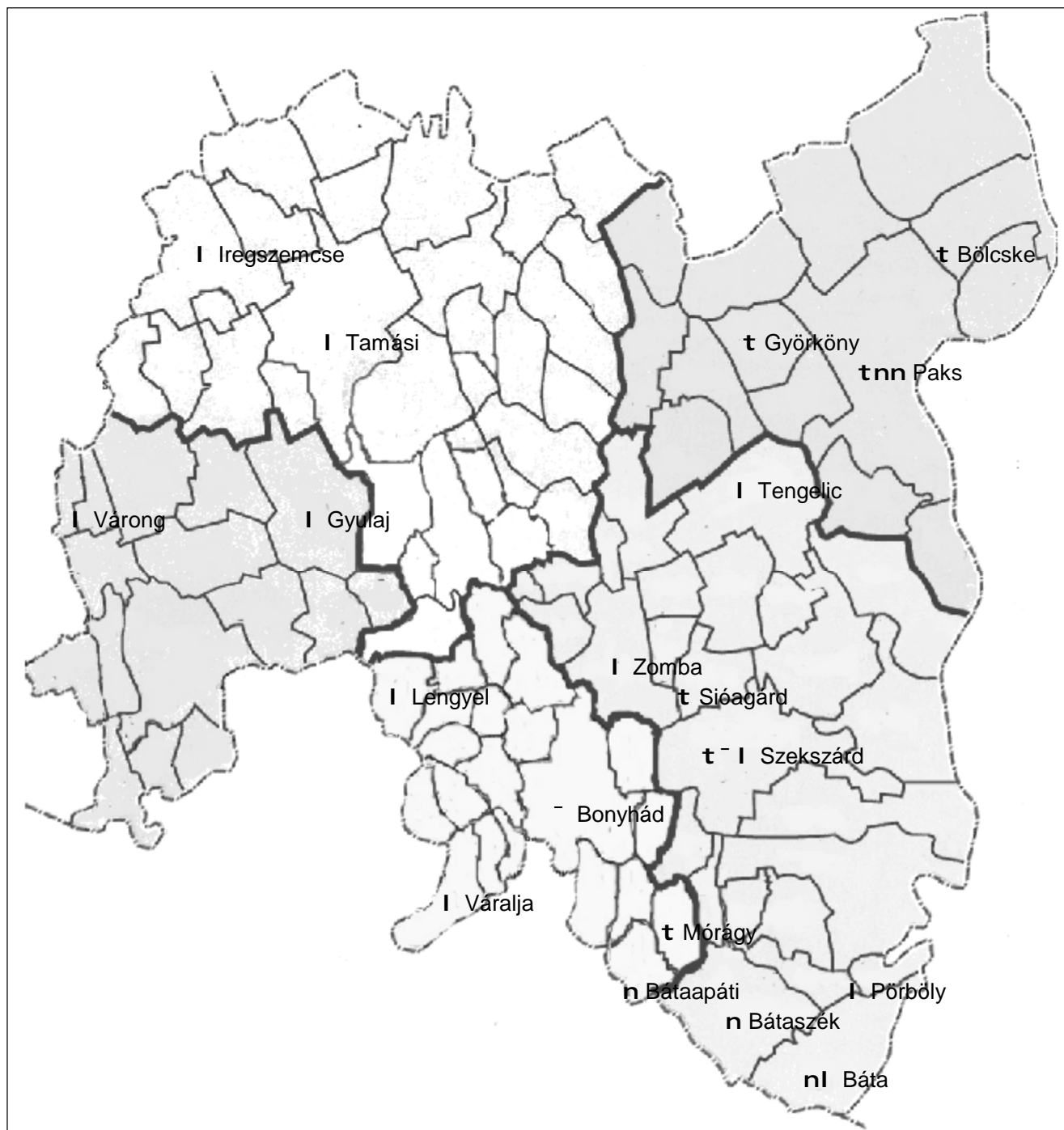
- I irodalmi emlékhely, irodalmi múzeum, irodalmi emlékszoba
- n zenei emlékhely, zenei emlékszoba
- t művészeti emlékhely, művészeti emlékszoba, művészeti gyűjtemény, galéria
- megyei és városi múzeum irodalmi, zenei, művészeti gyűjteménnyel

*A Tolna megyei színházi és komolyzenei,
valamint tudományos és vallási élet jelentős helyszínei*

- I önálló kőszínház
- n önálló koncertterem
- jelentős tudományos tevékenység helyszíne
- + jelentős vallási helyszín

*A Tolna megyei kulturális közkincs
fő természeti és műszaki pontjai*

- I természetvédelmi, környezetvédelmi bemutatóhely, látnivaló, arborétum
- n műszaki emlékhely, műszaki-technikai bemutatóhely
- t klasszikus pincefalu, pincesor
- megyei és városi múzeum természettudományos és/vagy műszaki gyűjteménnyel

